

מסקנות

- ד. בית שבספינה פטור ממזוזה משום שאף אדם אינו רואה בה את ביתו הקבוע; אולם ספינת טיולים, יתכן שחייבת.
- ה. אדם שגר במקום מסויים רק בגלל אילוץ שאינו מאפשר לו לחזור לביתו, אך הוא מצפה לשוב לביתו הקבוע בכל יום – פטור ממזוזה.
- ו. מי שיש לו בית החייב במזוזה, אך הדר בו פטור ממזוזה מפני שהוא דייר עראי – חייב בעל הבית לשים בו מזוזה.
- א. באופן עקרוני, אוהל המשמש למגורי קבע, הן בימות החמה והן בימות הגשמים – חייב במזוזה.
- ב. פתח של אוהל, שיש המשך של יריעות משני צדדיו, ויריעות אלו קשורות היטב ואינן מתנועעות ברוח – חייב במזוזה.
- ג. חייל אינו נחשב כדייר קבע במקום שבו יחידתו נמצאת.

סימן מז**חיוב מזוזה בבית־מדרש זמני****ראשי פרקים****שאלה**

- א. מזוזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות
- ב. קדושה בבית־מדרש ארעי
- ג. מזוזה בבית־מדרש ארעי
- ד. מצבים שונים בקדושה לזמן תשובה
- מסקנות

שאלה *

בישיבה בכפר מימון משמש צריף ישן כבית מדרש באופן זמני, עד לסיום בנייתו של בית המדרש החדש. האם יש חיוב לקבוע בו מזוזה? ואם כן, האם יש לברך על קביעתה?

א. מזוזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות**נאמר במסכת יומא (י"א ע"ב):**

תניא: בית־הכנסת נשים בה בית דירה לחזן הכנסת – חייב במזוזה, ושאיין בה בית דירה – ר' מאיר מחייב, וחכמים פוטרין.

וּכְתַבּוּ הַתּוֹסֵף (ד"ה שאין):

משמע מכאן דבית־כנסת ובית־מדרש שאין בו

* אלול תשל"ב.

בית דירה, דלא בעי מזוזה, דמסתמא חילכתא כרבנן.

ובסוף דבריהם הביאו מהירושלמי (מגילה פ"ד ה"ב), שבית־מדרש חייב במזוזה. ודחו, דהתם מיירי בבית־מדרש שאינו של רבים. ומדבריהם משמע שכל הפטור של בית־המדרש ממזוזה נובע מכך שהוא של רבים ולא של יחיד. וכן משמע מפירוש רש"י (שם י"ב ע"א ד"ה זכרכים), שחילק בין בית־כנסת של כרכים לבית־כנסת של כפרים, וכתב:

זכרכים – שהוא מקום שזוקקים, ומתקבצים שם ממקומות הרבה, והיא עשויה לכל הבא להתפלל. ואין לה בעלים מיוחדים.

זכפרים – כל בעליו ניכרים, והרי הוא כבית השותפין.

וכן משמע ממה שדימתה הגמ' (שם י"א ע"ב) דין מזוזה לדין נגעים. ובנגעים נאמר במפורש:

תניא: יכול יהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות מטמאין בנגעים? ת"ל: "ובא אשר לו הבית" – מי שמיוחד לו. יצאו אלו שאין מיוחדין לו.

וא"כ בית־מדרש שיש לו בעלים מיוחדים – חייב במזוזה, לשיטת רש"י והתוס'. (ומיהו צ"ע אם אגודה ציבורית דינה כבעלים מיוחדים. ועיי' לעיל, סי' ג')

אות י"א, שם כתבנו שכנראה אין ההלכה מכירה במושגים מופשטים, אלא האחראים למעשה נחשבים בעלים, לפחות מספק. ולביאור שיטת רש"י ע"י שם אות ח' ראייה א'.

אולם הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ו) חולק על שיטה זו, וכותב:

ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהן בית דירה – פטורין, לפי שהן קודש. בית הכנסת של כפרים, שהאודחין דרין בו, חייב במזוזה.

ומשמע מדברי הרמב"ם שהוא חולק על רש"י, וסובר שבית-כנסת פטור, לא משום שאין לו בעלים, אלא משום שהוא קודש. וזו כוונת הגמ' ביומא, שאמרה "יצאו אלו שאינן מיוחדין לו". כלומר, שבת-כנסת ובתי מדרש אינם מיוחדים לתשמיש חולין של הדיוט, אלא לתשמיש קודש. ולשיטתו ההבדל בין בית-כנסת של כפרים לשל כרכים אינו כרש"י, הסובר שלא לו יש בעלים מיוחדים ולא לו לא, אלא שסתם בית-כנסת של כפרים יש בו דירה, וא"כ הוא בית המיוחד גם לתשמיש של הדיוט; מה שאין כן בבית-כנסת של כרכים, שסתמו אין בו דירה. (וכ"כ הנמוק"י, הל' מזוזה דף ו' ע"ב ד"ה בית הכנסת, בדעת הר"י. ועיין מה שכתב בשו"ת הרצבי, או"ח ח"א סי' י"ז ד"ה והנה, להסביר את המחלוקת בין רש"י והרמב"ם).*

ולפירוש זה, בית-מדרש שלנו, אף שיש לו בעלים מיוחדים, כיון שאין בו תשמיש של הדיוט – פטור ממזוזה.

והנה שיטת המרדכי (מנחות סי' תתקס"א בטופו, מובא בב"י יו"ד סי' רפ"ו ד"ה בית המדרש) היא שבית-מדרש חייב במזוזה, ומקור דבריו הוא דברי הירושלמי במגילה (שהובא בתוס' ביומא). והוא חולק על הרמב"ם והתוס' שהשוו את בית-המדרש לבית-הכנסת לענין מזוזה. ובטעמו כתבו הב"ח (ד"ה בית) והש"ך (ס"ק י"ט), שהוא משום שבית-מדרש לומדים בו כל היום, והרי זו דירה.

ונראה לענ"ד שהרמב"ם השווה את דין בית-המדרש לבית-הכנסת, משום שלשיטתו הדבר תלוי בקדושה. ואע"פ שבית-מדרש שוהים בו כל היום, אך סוף-סוף שהייה זו צורך גבוה היא. שהרי אפילו אכילה, שתיה ושינה מותרות בו רק משום ביטול תורה, והכל הוא צורך גבוה; וא"כ שימוש הוא לצורך קודש ולא לצורך הדיוט, ולכן הוא פטור מן המזוזה.

עכ"פ, לשיטת רש"י ותוס', בנד"ד בית-המדרש חייב במזוזה, משום שיש לו בעלים מיוחדים. ולשיטת המרדכי כל בית-מדרש חייב במזוזה. אך לשיטת הרמב"ם גם בית-מדרש זה פטור מן המזוזה.

ב. קדושה בבית-מדרש ארעי

ונראה לכאורה שבנד"ד גם הרמב"ם יודה שבית-מדרש זה חייב במזוזה. כי בית-מדרש זה אינו אלא זמני, והותנה בפירוש שאינו מוקדש לשם בית-מדרש קבוע, אלא שכרגע לומדים בו עד שייבנה אי"ה בית-המדרש הקבוע. ומכיון שכך אין בו קדושה, ומותר להשתמש בו תשמיש של חולין. וא"כ גם לשיטת הרמב"ם הוא חייב במזוזה. וכל נימוקו של הרמב"ם לפטור בית-מדרש ממזוזה הוא רק משום קדושתו, מפני שאינו מיועד לשימוש הדיוט אלא לשימוש קודש, וכמו שכתבנו לעיל (אות א'). אך בנד"ד, שבית-המדרש לא הוקדש, נראה שגם לשיטת הרמב"ם הוא חייב במזוזה. וא"כ לכל הפוסקים יש לקבוע בו מזוזה בברכה.

אך הדבר צריך עדיין עיון, עפ"י מה שנאמר בשו"ע שו"ע (או"ח סי' קנ"ד סעי' ב):

השוכרים בית ופתפליין בו – אין לו דין בית הכנסת.

ועיין משנ"ב (ס"ק ד') שכתב בשם הלבוש (סעי' ב')

* על הרמב"ם יש להקשות, מדוע רצו לפטור את לשכת הפרהדרין משום דירה בעל כרחו, תיפוק ליה דהוי קודש? ואע"פ שיש שם בית-דירה לכהן הגדול, לא גרע מבית מדרש, שג"כ מותר לאכול ולישון שם לצורך הלימוד, וא"כ הוא הדין בלשכת פרהדרין! ויש לומר דאח"כ, דק בהו"א אמרו כן; אבל לפי המסקנה הסיבה האמיתית לפטור את לשכת הפרהדרין ממזוזה היא משום שהיא קודש. והמאירי (י"א ע"ב ד"ה ואי קשיא) תירץ שלשכת הפרהדרין היתה פתוחה לחול, ולכן לא היתה קודש. (עיין לעיל סימן מ"ה אות א').

הלבוש, הסובר שאין קדושה בבית-מדרש ארעי, בכל זאת יש לפטור אותו מן המזוזה לשיטת הרמב"ם, משום שמשתמשים בו רק תשמיש של קודש. וא"כ הדריגן לספיקא קמא, אי בית-מדרש חייב במזוזה; וא"כ אסור לברך על קביעת המזוזה, ואין כאן ספק ספיקא.

אולם אפשר לומר שכיון שבית-מדרש ארעי מותר להשתמש בו תשמיש של חולין אחרי שיגמרו להשתמש בו כבית-מדרש, א"כ מה שמתחילים להשתמש בו עתה זוהי כבר התחלה של השימוש העתידי והקבוע שלו. אמנם עתה תשמישו הוא תשמיש קודש, אך זה רק באופן זמני, ובסופו של דבר הוא מיועד לתשמיש חול, וכיון שחייבים לקבוע בו מזוזה כבר עתה מספק, יכולים גם לברך על כך מיד, וצ"ע בזה.

ד. מצבים שונים בקדושה לזמן

ועי' שו"ת חתם סופר (י"ד ח"ב סי' רכ"ה) שדן בבית מושכר, וכתב שאפשר להקדיש אותו לבית-כנסת. אמנם קדושת הגוף לא חלה עליו, אבל חלה עליו קדושת פירות. (וצ"ע מדוע מועילה קדושת פירות לבית-כנסת. ויתכן שהדבר תלוי בגדר קדושת בית-כנסת, אם משום שהוא תשמיש מצוה, או משום שהוא דומה לבית-המקדש. דאי דמי לבית-המקדש, לכאורה בעינן קדושת הגוף). ועי' שחילק עפ"י דברי המהר"י בן חביב (מובא בב"י, או"ח סי' קנ"ד ד"ה וכתב מהר"י), וכתב שאם באמת הוא זמני, לא חלה עליו קדושה; ורק אם בונים דרך קבע, אלא שיייתכן שיהיה זמני, כגון שעלולים להוציאם משם – אז חלה עליו קדושה.

ונראה לענ"ד שיש לחלק בין הדברים: אם מדובר במקום מושכר או במצב דומה התלוי בידי אדם אחר – הרי המתפללים מצידם הקדישו את כל מה שהיה ברשותם, ואילו יכלו היו מקדישים לחלוטין, ורק משום שאינם יכולים אינם מקדישים לגמרי, מכיון שהכל תלוי באחרים; ולכן יש לומר שבית-הכנסת קודש. אך אם מלכתחילה אדם אינו רוצה להקדיש מקום לחלוטין לצורך בית-כנסת, כגון שבכוונתו לבנות

שהטעם לכך הוא משום שמכיון שאינו אלא ארעי, אין בו קדושה. אך בבה"ל (ד"ה השוכרים) הביא בשם ה"עולת-תמיד" שיש קדושה בבית-כנסת ארעי, ונשאר בספק. וכתב שיש להחמיר בשאלה זו.

ג. מזוזה בבית-מדרש ארעי

והשתא נחזי אנן: אם אין קדושה בבית-כנסת ארעי, כנים דברינו שאין קדושה בבית-מדרש זה, ומותר להשתמש בו תשמיש של חולין; ולכן הוא חייב בקביעת מזוזה בברכה. אך אם יש קדושה בבית-כנסת ארעי, ואסור להשתמש בו תשמיש של חולין – הרי הוא פטור ממזוזה. ומכיון שהדבר נשאר בספק, א"כ אין לברך על קביעת המזוזה.

ולמעשה היה מקום לומר שיש כאן ספק ספיקא: ספק אם בית-מדרש חייב במזוזה; ואפילו את"ל דפטור, ספק אם יש קדושה בבית-מדרש זמני. ולכן יש לחייבו במזוזה בברכה. (ובמקום שיש בו ספק ספיקא לחומרא, אין אומרים "ספק ברכות להקל". והפוסקים שהחמירו שלא לברך בכגון זה (עיין שו"ת יחיה דעת סי' כ"א בהערה), סוברים שברכה לבטלה היא איסור תורה). אולם זה אינו. מכיון שאת הספק השני יש לפשוט לחומרא, כמו שכתב המשנ"ב שיש קדושה בבית-כנסת ארעי, ואסור להשתמש בו תשמיש של חולין; וא"כ יוצא שלמעשה אסור להשתמש בו תשמיש של חולין. ומכיון שכן הדר דינא, שלענין מזוזה הוא בוודאי פטור (בבית-כנסת לכל הזעות, ובבית-מדרש לדעת הרמב"ם). שהרי לענין חיוב מזוזה קובע השימוש בפועל, ומכיון שבפועל חייבים להשתמש בו רק תשמיש קודש ולא חול, הרי הוא פטור ממזוזה. ועוד יש לומר, שמה שכתבנו בדעת הרמב"ם שהפטור מן המזוזה תלוי בקדושה, אינו מוכרח. שכן אפשר לומר דלאו בקדושה תליא מילתא, אלא בשימוש, שמכיון שבית-מדרש משתמשים בו תשמיש של קודש, לא מקרי "ביתך". ואע"פ שמשתמשים בו גם תשמיש של חול, הכל צורך קודש הוא, וכמו שכתבנו למעלה. וא"כ גם לדעת

תשובה

למעשה נראה שכל עוד המקום הוקדש לבית מדרש, גם אם הוקדש זמנית, אין לעשות בו בינתיים תשיש של חולין. ולכן לדעת הרמב"ם הוא פטור ממזוזה. אך לדעת רש"י, שהכל תלוי בבעלות, יש לומר שמכיון שיש לבית המדרש הזה בעלים ידועים – הרי הוא חייב במזוזה. ולכן יש לקבוע מזוזה מספק, אולם בלי ברכה.

בית-כנסת קבוע, ורק בינתיים הוא מתפלל במקום זה – אין בו קדושה (ורמי קצת למה שנאמר במסכת גיטין, מ"ג ע"א, שאם שייר בקניינו, אינה מקודשת). ואעפ"כ נראה שכל עוד הוא משמש לתפילה וללימוד תורה, אין זה מן הראוי שישתמשו בו תשיש של חולין, משום כבוד. (ובשו"ת מהרי"ט, ה"ב יו"ד סי' ד', כתב שבית כנסת זמני אסור בתשיש חולין).

סימן מח**חדר כביסה שרוחבו פחות מד' אמות****ראשי פרקים**

שאלה

- א. מחלוקת הרא"ש והרמב"ם
- ב. מקום המשמש לכביסת בגדי קטנים

תשובה

מסקנות

שאלה

בבית מגורים יש חדר כביסה. רוחבו של החדר הוא פחות מאשר ד' אמות, אך אורכו הוא יותר מד' אמות, ויש בו כדי לרבע ד' אמות על ד' אמות. האם חדר זה חייב במזוזה?

א. מחלוקת הרא"ש והרמב"ם

ישנה מחלוקת בין הראשונים בשאלת חיוב מזוזה ברפת בקר, לולין ואוצרות יין ושמן: לדעת הרא"ש (הל' מזוזה סי' ט"ו) הם חייבים במזוזה. ולדעת הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ז) – פטורים.

עוד נחלקו הרמב"ם והרא"ש בבית שאין ברחבו ד' אמות, אך יש בו בכדי לרבע ד' אמות על ד' אמות בדיוק: לדעת הרמב"ם (שם ה"ב) חייב במזוזה, ולדעת הרא"ש (שם סי' ט"ז) – פטור.

וא"כ בנד"ד יש לומר שממה נפשך חדר זה פטור ממזוזה: לדעת הרמב"ם הוא פטור משום

שאינו בית דירה לאדם. ואילו לדעת הרא"ש הוא פטור משום שאין ברחבו ד' אמות.

אמנם בשו"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעי' א') פסק כדעת הרא"ש, שרפת ואוצרות חייבים במזוזה, ואילו בהמשך (סעי' י"ג) פסק כדעת הרמב"ם, שכל שיש בו בכדי לרבע ד' אמות על ד' אמות, אע"פ שאינו רחב ד' אמות, חייב. ויש לומר שפסק כאן לחומרא וכאן לחומרא; אך במקום ששתי הקולות קיימות בו: גם חדר כביסה, שהוא כרפת ואוצר, וגם שאין בו רחב ד' אמות – יש לומר שממה נפשך הוא יהיה פטור. כן נראה לענ"ד (וכן כתב הגר"ב זילבר, בית-ברוך סי' רפ"ו סעי' א' אות כ"ד, בשם ס' "ערוך-שי", ועיי' שם במ"מ, ס"ק קנ"ז).

ולסניף נוסף יש להעיר שהט"ז (סי' תרל"ד ס"ק ב' ד"ה והנה) סובר שגם הרמב"ם לא אמר מעולם שחייב גם אם אין ברוחבו ד' אמות, אם יש בו כדי לרבע ד' על ד'; ובמקרה זה גם הרמב"ם סובר כהרא"ש שפטור. (וגם החזו"א, או"ח ק"י [ב'] ס"ק כ"ח ד"ה כ' המ"א, הכריע כדברי הט"ז, שגם הרמב"ם סובר שצריך שיהיה ברחבו ד'. ועיי' בית-ברוך, סי' רפ"ו סעי' י"ג אות קמ"ט).

ב. מקום המשמש לכביסת בגדי קטנים

עוד יש לומר שחדר כביסה פטור לגמרי מחובת מזוזה, עפ"י מה שנפסק בשו"ע (סי' רפ"ו סעי' ב':